

FÁYRNÉ DR. DOMBI ALICE

MENTORI HIVATÁS – MENTORI SZEREPEK

„Sokféle képet alkothatunk az emberről.
Olyan képet is festhetünk róla,
ami javaslatot tartalmaz számára.
Ne azt mutassuk meg, hogy milyen,
hanem hogy mivé lehet.”

Bertold Brecht

ELŐSZÓ

Napjainkban a pedagógustársadalom számára szükségessé vált az új társadalmi kihívásoknak való megfelelés, többek között az élethosszig tartó tanulás igényeinek előtérbe kerülése. Ezt szolgálta a pedagógusképzésben a szerkezet- és paradigmaváltás, amely a társadalmi, az európai igényeknek való megfelelést irányozza elő. A pedagógus szakma követelményei a hagyományosnak mondható szakmai-emberi kvalitásokon túl (gyermekszeretet, empátia stb.) a folyamatos megújulni tudás, az új kompetenciák megszerzésére való törekvés, a kapcsolatépítő képesség, a csapatmunkára való beállítottság meglétét követeli meg. A pedagógus szakma megújulási folyamatában központi helyre került a mentori szerepkör, amely mind a pályakezdők, mind a pedagógusjelöltek esetében szerepet játszik. (Csapó és Vidákovich, 2000)

A mentori munka felelőssége és szépsége együttesen jellemző a jól működő mentor-mentorált kapcsolatra. A mentori szerepfeladatok mind a pályakezdő pedagógus, mind a gyakorlatát teljesítő pedagógusjelölt esetében a pályaszocializáció folyamatát segítik. Ebben a folyamatban rendkívül fontos a szakma szépségeinek megláttatása, a feladatok kihívásként való értelmezése. Mind a pályakezdő, mind a gyakorló idejét töltő pedagógusjelölt előzetes nézetekkel rendelkezik leendő hivatásáról. Ezek az elképzelések esetenként nem a realitáson alapulnak, túlzó elvárások, esetleg tévképzetek jelennek meg bennük, avagy a gyakorlatlanságból eredő helytelen megoldások születnek egyes helyzetekben (Szivák, 2004). A mentor pedagógusnak éppen ezért rá kell hangolódnia mentoráltja gondolat- és érzésvilágára, hogy hatékony segítő-támogató attitűddel közelíthessen kollégájához.

Magyarországon a mentorok képzése egyetemi szinten folyik, akkreditált képzések formájában. Minden pedagógus-szakmához illeszkedik mentorképzés: kisgyermeknevelő, tanító, tanár, amely a közös alapokon túl a szakmai specifikumoknak megfelelően képi ki a mentorokat. A Szegedi Tudományegyetemen a következő akkreditált mentorképzések működnek: Gyakorlatvezető mentortanár pedagógus-szakvizsgára felkészítő; Gyakorlatvezető és mentortanító pedagógus-szakvizsgára felkészítő; Gyakorlatvezető, mentorpedagógus az iskoláskor előtti nevelés és gondozás intézményeiben szakterületen pedagógus-szakvizsgára felkészítő szakirányú továbbképzések.

Az önművelés igényének kialakítása, az elkötelezettség erősítése, a pályakezdés, a beilleszkedés támogatása, a hallgató/kezdő pedagógus szakmai szocializációjának támogatása a mentorpedagógus elsődleges feladatai között szerepel.

A PEDAGÓGUSMESTERSÉG KLASSZIKUS ÉS ÚJ TARTALMAI

A pedagógusmesterség tartalmilag igen bonyolult, sokrétű fogalom, s mivel szinte lehetetlenség teljes egészében ábrázolni, ezért csupán néhány gondolat alapján közelítjük meg a témát.

Az egyik tanár nagy hatást képes gyakorolni a tanítványaira, életre szóló élményt jelent a gyerekeknek a vele való találkozás, ezért óráin a megfeszített figyelem a jellemző; a másik kevésbé tud hatni diákjaira, így komoly erőfeszítést igényel tőlük az óráinak végigülése. Talán ezek miatt a különbségek miatt alakult ki az a felfogás, hogy pedagógusnak születni kell, vagyis ehhez a hivatáshoz megfelelő adottságokra van szükség, amelyeket a pedagógusképzés tud kiteljesíteni, a mesterségbeli tudás elemeinek megtanításával (Dombi, 2007).

Elsődlegesen fontos meghatározni a mesterség és a művészet szavak jelentését, amely igazán nem könnyű, hiszen máig folynak viták például a művészet szerepéről és egyes művészeti alkotások jelentéséről, személyiségre gyakorolt hatásáról (Trencsényi, 2011).

A mesterség leginkább egy-egy szakterület alapos ismeretét, gyakorlását jelenti. A mesterség gyakorlása elengedhetetlenné teszi a szakma alapos ismeretét, a feldolgozandó anyag, a rendelkezésre álló eszközök, a bevetendő eljárások ismeretét. Egy-egy mesterség gyakorlójának fontos volt mindig is, hogy művészi, egyedi eszköz jöjjön létre, s egyre inkább létszükséglet, hogy olyan kompetenciákkal bírjon, amelyek mentori szerepében is fontosak (Kovács, 2017).

A pedagógus számára ez a gondolkodás szintén elfogadható, hisz minden tanításra váró személyiség – legyen az gyermek vagy felnőtt – mind különböző belső tartalommal bír, és más-más „eljárás” igényel, így mindig más pedagógiai módszer bevetését kívánja meg a nevelő-oktató munka.

A hivatását mesteri módon végző pedagógus is művésze szakmájának. A reakciók a legkülönbébb hatásokban csapódnak le, de közben az eszközök szinte ugyanazok. Ugyanazt a nyelvi készletet használják az írók, költők, s mégis más stílusban, más mondanivalót fogalmaztak meg. Hasonló vagy ugyanazt a szint használta minden festő, és más-más hatást ért el az egyéni megvalósításból adódóan. Ezek a szempontok is megfigyelhetők a pedagógus munkája során. Hasonló vagy egyazon társadalmi csoportból érkező tanítványok szinte mindig akár teljesen más pedagógiai megoldást igényelnek egy-egy szituációban (Szivák, 2004).

Ahogy a művészek által elsajátított módszerek is különböző megoldásokhoz vezetnek, úgy az oktató-nevelő folyamat hasonló módszereket feltételez, minden eset különböző pedagógiai megoldást fog eredményezni. Amilyen módon a társadalmi környezet, a társadalmi folyamatok meghatározzák egy mesterség gyakorlását, vagy ahogyan kiváltják egy művészeti alkotás megszületését, ugyanúgy hatnak az emberformáló tevékenységre, a nevelőmunkára is.

Az elsajátított pedagógiai módszerek alkotó alkalmazása, és a tanítvány, akinek nevelésében azokat alkalmazni kell, a mesterek tudását és a művészek spontaneitását, érzelmi intelligenciáját feltételezi a valódi pedagógus munkájában. Szinte művészet egy-egy adott szituációban az ismeretek alkalmazása, művészi érzék kell azok helyes kombinálásához. A jó pedagógus tehát mester és művész egy személyben.

A hivatás olyan magas szintű szakmai tevékenységet jelent, amely a pályával való azonosulás, és amelynek alapja a pedagógus az egyén számára örömforrás és az önmegvalósítás eszköze. Magában foglal egy olyan érzelmi elkötelezettséget, amely a hivatástudat formájában jelenik meg. A hivatástudat az egyén munkához fűződő viszonyának legmagasabb szintje. A tanári hivatástudat pedig a pedagógus pályával kapcsolatos elvárások belsővé válása, meggyőződés irányította tevékenység gyakorlása.

A nevelői pálya úgy válhat hivatássá, ha a tanár azonosul munkájával minden tekintetben. Ez a pedagógus szerepekkel való azonosulását, a pálya iránti belső indíttatását is jelenti (Falus, 2001, 2007).

Az azonosulás folyamatában fontos elem a tanári minták hatásának tudatosítása. A tanári minták a hivatásbeli értékek hordozói. Az átvett értékek beépülnek az egyén értékrendszerébe, amelynek segítségével megválaszthatja a megfelelő cselekvési módokat, amelyek az adott helyzettől függenek. Az a pedagógus végzi a munkáját igazi hivatástudattal, aki valamennyi nevelői szerepében (ismeretátadó, személyiségalkotó stb.) képességeihez mérten a legmagasabb színvonalon, a hivatás iránti elkötelezettséggel, alázattal oldja meg feladatait, s ekképpen ad példát tanítványainak.

Ahhoz, hogy valaki a hivatását magáénak mondhassa, tevékenységét a meggyőződésének kell irányítania, mert enélkül nem nyújthat hiteles mintát diákjainak. S bár a tanár mindenképpen hatást gyakorol a tanítványaira, az sem lényegtelen, hogy milyen formában és minőséggel teszi (Dombi, 2007). Csak az a pedagógus válhat a mintakövetés alanyává, aki éli hivatását, aki meggyőződéssel közvetíti a kulturális, magatartásbeli értékeket tanítványainak.

Mentorként tehát a tanár mind személyiségében, mind magatartásában mintául szolgál fiatal kollégái, mentoráltjai számára, s mivel a mintakövető érzelmileg is azonosul a mintaadóval, elfogadja értékeit, ezért pozitív kapcsolat alakul ki közöttük. A tanár megjelenik úgy is, mint az általános emberi értékek közvetítője, így sugallhatja a megfelelő viselkedést, és betöltheti a szakmai referenciaszemély szerepét. Az értékekben egyedi és általános vonások is előfordulnak, amelyek a magatartás szabályozását eredményezik. Az értékek a tanári attitűdökben jutnak kifejezésre, amelyek a tanítványok személyiségének pozitív irányú fejlesztésének irányadói. A pedagógus mint mentor a szakmai értékek átadója, aki a pedagógusi hivatás értékeit, irányvonalait nyújtja mentoráltjainak (Kovács, 2015., Kovács és Fáyiné Dombi, 2015, Falus és Kotschy, 2006).

A művész a hivatástudat magaslatán áll. De igazából nem is a hivatástudat teszi művésszé – főleg a tanárt nem –, hanem az, hogy kreatív módon, egyénileg oldja meg feladatait. Művésze csak akkor lehet valaki a hivatásának, ha végigjárta azt a hosszú utat, amely a hivatásbeli elvárásokra való rácsodálkozástól a belső elfogadásig, a szakmai identitás kialakulásáig vezet, és még az út végén is örömet talál munkájában, és ha az út végén is ugyanolyan frissességgel tudja végezni feladatait, mint amikor először ment be egy osztályba tanítani.

A mentori munkára való tudatos felkészülés eredményeképpen a mentor a pedagógusképző intézmény megbízásával és elvi útmutatásai szerint a pedagógia szakos hallgatók közoktatási intézményben folytatandó egyéni gyakorlatának szak-

vezetői feladatait, valamint a már diplomát szerzett pályakezdők körében az iskolavezetés megbízásából a pályakezdő pedagógusok szakmai szocializációját támogató feladatokat látnak el (Juhász, 2020).

MENTORNAK LENNI

A mentor szerep számos funkciója mellett mintaadó szerepfeladatokat ölel fel. Ezek a szerepjellemzők megjelennek a mentorpedagógus nevelési stílusának, ismeretátadó technikáinak és emberi tulajdonságainak együttesében (Kovács, 2015, 2017).

A mentor személyiségjellemzői, tudásstruktúrája, szakmai és mentori kompetenciái meghatározzák pedagógiai attitűdjét, professzionális hozzáállását. A mentorképzésben ezeket a szakmai-mentori képességeket kell kifejleszteni, megfelelő szakmai környezet és a mentori mintakövetés módszerét alkalmazva (Dombi és Kovács, 2015, Dombi 2015). Magyarországon a pedagógusképzési szakok mindegyikéhez kidolgozták a képzési, kimeneti követelményeket: tanár szakok, tanító szak, óvodapedagógus szak, kisgyermeknevelő szak. Ezekben a közös pedagógusképzési kompetenciákon túl a szakmaspecifikus kompetenciák megtalálhatók (KKK, 2013).

A következőkben elsősorban a mentorképzésben célul tűzött tudás- és képességkészlet főbb összetevőit soroljuk fel. (Dombi, 2015, Vargáné és Nagy, 2015)

A mentori tevékenységhez szükséges alapvető tudás:

- a közoktatási intézményrendszer, a pedagóguspálya, a pedagógusi munkakörök követelményeinek, szabályozásának ismerete;
- a pedagógusképzés folyamatának, a pedagógiai, pszichológiai, a szakterületi és a gyakorlati képzési elemek követelményeinek az ismerete;
- a hallgatói korosztállyal való foglalkozás nevelés- és oktatás-lélektani, szociológiai, speciális módszertani ismeretei;
- a szakképzettséghez kapcsolódó szaktudomány és szakmódszertan ismerete;
- a közoktatási intézmények működésének, környezeti kapcsolatainak áttekintése;
- a pályakezdők beilleszkedésének támogatásához szükséges mentálhigiénés ismeretek;
- a közoktatási intézmény dokumentumainak, pedagógiai programjának, (a speciális területeket is beleértve annak speciális területeit is: (pl. inkluzív nevelés, egészségnevelés, gyermekvédelem stb.) ismerete;
- a mentorálás/tanácsadás korszerű elméleti és gyakorlati ismeretei.

A mentor képességkészlete, személyiség jellemzői:

- érett, koherens pedagógus-személyiség;
- értékközpontúság, mintateremtés, adaptivitás;
- demokratikus társas kapcsolatépítés;
- szociális érzékenység, tolerancia, empátia;
- pedagógiai tapasztalat;
- magas szintű, biztonságos szakmai tudás;
- módszertani gazdagság és igényesség.

A mentorpedagógiai tevékenység módszerei:

- interperszonális módszerek;
- korrekciós módszerek, gyakorlási módszerek;
- integrációs-inkluzív módszerek;
- sikerre orientált vagy kudarckerülő módszerek (megküzdés, flow);
- alternatív, személyre szabott módszerek.

A mentor tudás-struktúrája:

- pedagógiai-pszichológiai tudás;
- a gyermeki, serdülőkori és ifjúkori fejlődésre vonatkozó tudás;
- a nevelési-fejlesztési funkciók ismerete;
- önismeret, mentori szerepre való alkalmasság;
- oktatási stratégiák ismerete, alkalmazása;
- jogszabályok ismerete.

A mentor szakmai kompetenciái a szakmai szocializáció folyamatában:

- a hallgatói/pályakezdő szakmai személyiségének fejlesztése
- hatékony szakmai együttműködés kommunikáció;
- az iskolai gyakorlat – képző intézmény akkreditációs dokumentumaiban leírt követelményeknek megfelelő – megtervezése, megszervezése, vezetése és értékelése;
- a hallgatók/pályakezdők különböző formában történő (tanórai és tanórán kívüli) tapasztalatszerzésének irányítása;
- a hallgató/kezdő pedagógus munkájának nyomon követésére, fejlesztő értékelésére, konstruktív visszajelzések adása;
- szakmai kompetenciák felismerésére, fejlesztése, mérése, értékelése;
- a hallgatói/kezdő pedagógusi reflektivitás szakszerű, korszerű eszközökkel történő kialakítása, fejlesztése;

- önművelés igényének kialakítása, az elkötelezettség erősítése, a pályakezdés, a beilleszkedés támogatása;
- az adott szakterületen korszerű, jó gyakorlatok bemutatása;
- az egész életen át tartó tanulást, a hallgatók/pályakezdők szakmai szocializációját megalapozó kompetenciák fejlesztése.

Szakmai attitűdök:

- nyitottság a hallgatói kezdeményezések iránt;
- segítségnyújtás a hallgató/kezdő tanár személyiségéhez illeszkedő saját szakmai fejlődési útjának megtalálásában;
- a segítő-támogató kapcsolat kialakítása, ebben a saját szerepének, illetve a folyamatos önreflexiója jelentőségének felismerése;
- felelősség a hallgatók iskolai tapasztalatainak értelmezéséért, a szakma nehézségei mellett a szakma szépségeinek tudatosítása;
- a hallgatók fejlődésére folyamatos pozitív visszajelzéseket ad;
- elkötelezett az eredményes iskolai gyakorlat kiemelt jelentősége mellett.

A mentorálás és a szakmai környezet:

- a „valóságos” közoktatási intézmény mint gyakorlólhely;
- „az intézmény pedagógiai világának” megismerése;
- a gyakorló intézmény és partner intézmény feladatainak, tevékenységének meghatározása;
- a működés szabályainak kialakítása;
- a gyakorlatvezető mentor feladatainak kialakítása;

A pedagógus alapképzési és mesterszakok képzési és kimeneti követelményeiben a fent megfogalmazott mentori szerepkörre vonatkozó szakmai elvárások a professzionális szakmai együttműködés, a hallgató/kezdő pedagógus szakmai szocializációjának támogatása területén fogalmazódnak meg (KKK 2013.)

ÖSSZEGZÉS

A mentori szerepfeladatok között a szakmai szerepvállalás és felelősség olyan elkötelezettséggel jár, amely reális szakmai önismereten, a mentorálttal, pedagógusokkal, szülőkkel, gyerekekkel való együttműködési képességen alapul, szakmai értéktudattal, felelősségteljes, kommunikáció- és kompromisszumképes magatartással jár. A szakmai attitűd személyes példamutatással, a pedagógus szakma iránti elkötelezettséggel társul. Az egész életen át tartó tanulást, a mentoráltak szakmai szocializációját megalapozó kompetenciák fejlesztése, a pedagógusjelölttel/pályakezdővel történő segítő kapcsolat kialakítása, a folyamatos személyes támogatás a hatékony mentor-mentorált kapcsolat alfája és omegája.

A tanulmány bírálati folyamaton ment keresztül.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Csapó Benő és Vidákovich Tibor szerk. (2000): *Neveléstudomány az ezredfordulón*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, ISBN: 963 1912 698
- Dombi Alice (2007): *Tanári minta- mintatanár*. Gyula, APC-Studio, ISBN: 9639135275
- Dombi Alice (2015): *Mentorszerepben: A segítő-támogató pedagógus szerepfeladatok*. Nitra, Konstantin Filozófus Egyetem, ISBN 9788055808970
- Dombi, Alice és Kovács, Krisztina (2015): *Mentor Teacher Training in the Light of a Study at the University of Szeged*. In: The New Educational Review, 15évf. 2.sz., 201–210. ISSN: 17326729, url: <https://tner.polsl.pl/e40/a17.pdf> (Letöltés ideje: 2023. december 15.)
- Falus Iván szerk. (2001): *A pedagógusok pedagógiája*. Budapest, Tankönyvkiadó, ISBN: 9631918008
- Falus Iván (2007): *A tanárrá válás folyamata*. Budapest, Gondolat, ISBN: 9789639610972
- Falus Iván és Kotschy Beáta (2006): Kompetencia alapú tanárképzés: divatos jelszó vagy a megújulás eszköze? In: *Pedagógusképzés*. 4. évf. 3-4. sz., 67–75. ISSN: 01332570
- Juhász Józsefné: *A mentori munka a gyakorlatban*. Budapest, Oktatáskutató- és Fejlesztő Intézet. http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=uj_vizsga_uj_tudas-2szakmai-juhasz – (Letöltés: 2021 január 21.)
- Kovács, Krisztina (2015): Mentori kompetenciák, szerepek, tevékenységek egy vizsgálat tükrében. in: Arató, Ferenc (szerk.). *Horizontok II.: A pedagógusképzés reformjának folytatása*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet, 87–99, ISBN: 9789636429072, url: <https://kompetenspedagogus.hu/sites/default/files/06-Arato-Ferenc-szerk-Horizontok-pte-btk-ni-2015.pdf> (Letöltés: 2023 december 15.)
- Kovács Krisztina és Fáy Dombi Alice (2015): Mentortanár szakos hallgatók mentorképe, mentorszerep-felfogása. In: Torgyik Judit (szerk.). *Százarcú pedagógia*. Komárno, International Research Institute, 319–331. ISBN 9788089691173. <http://www.irisro.org/pedagogia2015januar/63KovacsKrisztina-FayneDombiAlice.pdf> (Letöltés: 2023. december 15.)
- Kovács Krisztina (2017): *Mentoring: Berufseinstieg in der Professionalisierung von Pädagoginnen in Ungarn*. In: Ph publico, 12, 73–80, ISBN3852534453, url: https://www.phburgenland.at/fileadmin/user_upload/Forschung/Forschungsergebnisse/ph_publico/phpublico_12.pdf (Letöltés: 2023. december 12.)
- Szivák Judit (2004): *A reflektív gondolkodás fejlődése*. Budapest, Gondolat, ISBN: 9639500615
- Trencsényi László (2011): *„Szemtől szemben” esetek és /bal/esetek a tanár-diák viszonyban*. Budapest, PolgART, ISBN: 96393060088